

Ivo Grabovac, Ivan Mimica i Boris Škvorc, na čelu s urednikom biblioteke Ivanom Mimicom.

Na temelju svega možemo zaključiti da svaki filolog koji se bavi hrvatskom književnom i jezičnom baštinom ovu knjigu treba imati u svojoj biblioteci jer bavljenje nekom od ovdje obrađenim tema zahtijeva i referiranje na vrijedne spoznaje profesorice Vulić.

Ivana Kresnik

Boris Rašeta, *Komunizam – Hrestomatija: Ključni tekstovi o ideologiji, njezinu usponu i padu*. Zagreb: 24sata, 2017, 291 str.

Djelo novinara Borisa Rašete pod znakovitim naslovom *Komunizam – Hrestomatija: Ključni tekstovi o ideologiji, njezinu usponu i padu* još je jedno u niza tekstova objavljenih o komunističkoj ideologiji na hrvatskom jeziku. Nakladnik djela 24sata d.o.o. ujedno je i nakladnik dnevne tiskovine čiji je urednik autor ove knjige. Knjiga je podijeljena na uvod i dvadeset i devet poglavlja. Na kraju je navedena korištena literatura u tiskanom i digitalnom obliku.

Premda je u dijelu naslova navedeno da knjiga predstavlja “hrestomatiju”, odnosno zbirku “ključnih tekstova” o komunističkoj ideologiji, pregled literature na kraju djela i dublji uvid u njezin tekst rezultira zaključkom da ova knjiga svojim naslovom tvrdi znatno više od onoga što može stvarno dokazati svojim sadržajem. Suprotno pretencioznosti iz naslova, knjiga se u biti svodi na izvratke iz različitih tekstova očito neujednačene važnosti, prethodno objavljenih u zagrebačkim, beogradskim i sarajevskim izdanjima od kraja 40-ih godina XX. stoljeća do danas, koji su hrvatskoj javnosti uglavnom poznati.

Osim određenih dijelova programatskoga karaktera, u koje su uvršteni članci Karla Marxa i Josifa Staljina te jedno predavanje Vladimira Lenjina, objavljeni tekstovi uglavnom su memoarsko gradivo komunističkih disidenata iz Sovjetskoga Saveza i socijalističke Jugoslavije, pa su – suprotno autorovoj tvrdnji prema kojoj oni “reprezentiraju vrlo raznovrsna iskustva komunizma” (str. 9) – zapravo dio iste tematske cjeline. S obzirom na sadržajno visoke pretenzije koje izviru iz njezina naslova (objava ključnih tekstova o temi komunizma) bilo bi za očekivati da je autor u knjigu uvrstio i istaknuta djela svjetskih i hrvatskih povjesničara o toj problematici. Time bi knjiga nesumnjivo ostvarila i znanstvenu dimenziju koja joj vidljivo nedostaje. Taj je nedostatak osobito uočljiv, jer je od literature koja bi trebala biti stručna autor uvrstio svoja dva djela (*Tajna veza Tita i Pavelića* te *Staljinovi ubojice, Tito i Krleža*), premda se ona ni po kojoj osnovi ne mogu uvrstiti u znanstvene radove, a još manje u “ključne tekstove” o toj temi.

Dodatna je manjkavost i tematska nedosljednost jer se veći dio knjige odnosi na Sovjetski Savez, pet poglavlja na socijalističku Jugoslaviju te po jedno poglavlje na Kinu nakon smrti Mao Ce Tunga i Demokratsku Republiku Njemačku (tj. DDR), a razvoj je komunističkoga pokreta na Dalekom istoku, Africi i na dva američka kontinenta posve izostao. To samo po sebi ne bi bilo sporno da je u naslovu navedeno da će knjiga obuhvaćati isključivo disidentske zapise sovjetskih i jugoslavenskih komunista. (Međutim, ako je samo to bio pravi cilj ove knjige, nerazumljiva je uloga i smisao poglavlja o ekonomskom napretku Kine.) Opisani tematski raspored nije razumljiv, te je neobjašnjivo zašto je posve zaobiđen komunistički pokret u ostatku svijeta. Slijedom izloženoga, evidentno je da naslov knjige ne korespondira njezinu sadržaju. Time ova knjiga očito nije ostvarila svoj cilj jer hrvatskoj javnosti nisu predloženi “ključni tekstovi” o komunističkoj ideologiji, jer je riječ o tek površnom povezivanju sadržajno nekoordiniranih tekstova koji su objedinjeni pod neadekvatnim naslovom.

Autorov je stil novinarski pitak i jednostavan, tekst je lako čitljiv. Autor je, međutim, vrlo sklon čestoj uporabi tuđica, poglavito srbizama. Autor koristi riječi kao što su *generalštab* (str. 14) umjesto *glavni stožer*, *prefarbat* (str. 33) umjesto *prebojiti* i *režiser* (str. 103) umjesto *redatelj*. Također, načelno je krajnje dvojbena uporaba sintagme *ovi prostori* (str. 204, 231 i 246) za područje bivše Jugoslavije, jer osim neodređenosti dosega toga pojma ujedno konotira i suštinski problematičnu identitetsku orijentaciju autora uočljivu primjerice i u dijelu rečenice “U Petoj ofenzivi, tzv. operaciji Schwartz” (str. 240), u kojoj je pojmovno izmijenjeno značenje naziva te vojne akcije, tako da je njezin stvarni službeni naziv stavljen u drugi plan s pridjevom *takozvana*, a termin kojim je označavana u socijalističkoj Jugoslaviji rabljen je kao njezina stvarna oznaka (“Peta ofenziva”).

Prvo poglavlje knjige pod naslovom *Tajna njemačkog vlaka* originalan je autorov tekst i zato predstavlja najzanimljiviji dio knjige. Nedostatak mu je izostanak izvora za tezu da je komunistički poredak u Rusiji uspostavljen njemačkom pomoći. Iduća četiri poglavlja *Lenjinovo predavanje o revoluciji iz 1905.*, *John Reed: Deset dana koji su potresli svijet*, *Izlet u Rusiju* i *Rođenje kulta ličnosti* u potpunosti su preuzeti iz drugih djela, uz gotovo potpuni izostanak autorova komentara, te su tematski posvećeni prvim godinama komunističkoga režima u Rusiji i Lenjinovoj osobnosti. Šesto poglavlje pod nazivom *Krleža: Razorit ćemo Jeruzalem* sastoji se samo od jednoga poglavlja, u kojem je bez ikakve autorove popratne bilješke reproduciran tekst Miroslava Krleže povodom Lenjinova 50. rođendana. Sedmo poglavlje *Anatolij Vasiljevič Lunačarski: Portret Lava Trockog* predstavlja opis Trockoga od strane Lunačarskoga preuzet s portala *marxist.org*, u kojem nije dana precizna poveznica na tekst objavljen na tom portalu, nego je kao izvor naveden opći naziv portala.

Iduće poglavlje pod nazivom *Mala teorijska čitanka* sadržava izvadke iz programatskih napisa komunističkoga pokreta u sklopu kojih je objavljen kratak tekst Czesława Miłosza kao oblik ironijskoga pristupa navedenim tekstovima.

Deveto poglavlje posvećeno je industrijalizaciji Sovjetskoga Saveza te nosi naslov *Staljinska era*. Sastoji se od dvaju tekstova preuzetih iz Staljinove knjige *Pitanja Lenjinizma*, kojima je u početnom dijelu poglavlja kao svojevrsni uvod pridodan kraći citat iz knjige sovjetskoga disidenta Antona Antonova Ovsejenka. Deseto poglavlje *7000 dana u Sibiru* opisuje sustav sovjetske represije. Iduće poglavlje pod dugim naslovom *Staljin i Ejzenštejn: Moj uzor je Ivan Grozni, ali on se previše ustezao od nasilja* daje kratak prikaz sovjetske kinematografije u Staljinovo doba. Iduća dva poglavlja *Karlo Štajner: Kako smo gradili željezničku prugu* i *Kako smo gradili Norilsk* opisuju sovjetsku represiju, pa bi zato sadržajno trebali biti dio jedanaestoga poglavlja. Četrnaesto poglavlje pod naslovom *Francuska i ruska revolucija* ima nepunu stranicu teksta, te donosi statističku usporedbu smaknutih vođa obje revolucije, iz koje se otkriva da je ruska revolucija u odnosu na francusku bila pogubnija. Petnaesto poglavlje *Isak Deutscher: Ubojstvo Trockoga* u potpunosti je preuzeto iz trećega dijela biografske knjige Isaaca Deutschera o Trockom, kojega je autor posve neobjašnjivo imenovao kao Isaka. Iduće poglavlje pod naslovom *Staljin i Trocki* ima dvije stranice, te predstavlja pojednostavljen opis navedenih osoba, pri čemu je autor kao izvor koristio svoju knjigu *Staljinovi ubojice, Tito i Krleža*.

Sedamnaesto poglavlje *Ciliga: Zašto je komunistička Rusija jača?* u potpunosti je preneseno iz knjige Ante Cilige *Sam kroz Europu u ratu*, te se s te strane ni po čemu ne razlikuje od ostatka knjige. Međutim, to je poglavlje važno zbog autorova uvodnoga komentara iz kojega je razvidna logički pogrešna interpretacija Ciliginih navoda. Autorovo tendenciozno tumačenje vidljivo je iz tvrdnje prema kojoj je "Ciliga sjajno uočavao ne samo mane ruskog sustava već i neke njegove nedostižne prednosti" (str. 176) premda se to iz citiranoga dijela Ciligina teksta ne može zaključiti. Iduće poglavlje *Kako je Paulina postala pilot aviona* sadržava dvije stranice teksta u kojem Ciliga iznosi svoje mišljenje o duhu sovjetskih građana u razdoblju prije Drugoga svjetskoga rata na primjeru tragično stradale sovjetske zrakoplovke Pauline Osipenko.

Poglavlje *Polet naše mladosti* dio je istoimene knjige sovjetskoga disidenta Aleksandra Zinovjeva, u kojem se iznosi autorovo tumačenje sovjetske državne represije u vrijeme Staljina. Dvadeseto poglavlje *Zarobljeni um* dio je istoimene knjige već prethodno citiranoga Czesława Miłosza te sadržava osam stranica u kojima je iznesen prikaz kolektivnoga prihvatanja komunističke ideologije, pri čemu je sovjetski politički sustav uspoređen s društvenom strukturom Irana sredinom XIX. stoljeća.

Iduća četiri poglavlja od 203. do 260. str. predstavljaju percepciju jugoslavenskoga komunističkoga sustava iz disidentske optike. U prvom od ta četiri

poglavlja pod naslovom *Vrijeme čuda* na jednoj je stranici opisan istoimeni film u kojem se propituje razlog neuspjeha komunističke ideologije. Iduće poglavlje *Tajna Miroslava Krleže* kratak je prikaz disidentskoga puta Miroslava Krleže, kojega je jugoslavensko komunističko vodstvo amnestiralo od njegova “skretanja” u međuratnom razdoblju, te ga je nakon svojega dolaska na vlast ponovno prihvatilo kao svojega punopravnoga člana. Poglavlje *Užas Golog otoka* na dvadesetak stranica daje uvid u zatočeništvo Vlade Dapčevića na Golom otoku, na kojem je taj istaknuti disident u Jugoslaviji prošao teške fizičke i psihičke torture. U poglavlju *Dilas o Titu* autor je na trideset stranica citirao samoga sebe, odnosno prenio je dio svojega prethodno objavljenoga djela *Tajna veza Tita i Pavelića*. To je poglavlje spoj citata iz memoara Milovana Đilasa i autorovih proizvoljnih tumačenja političkih obračuna u socijalističkoj Jugoslaviji. Najočitiiji primjer te vrste tvrdnja je da je Titov biograf Vladimir Dedijer “uz stanovit osobni rizik 1981. godine” iznio podatak da je Tito bio u braku s 22 godine mlađom Lucijom Bauer “što su 2008. mediji u regiji prikazali kao senzacionalno otkriće” (str. 242). Suprotno autorovoj tvrdnji, Dedijer se nije izložio nikakvoj vrsti “rizika”, jer mu u suprotnom knjiga ne bi ni bila objavljena, a on sam završio bi u zatvoru, i to zato što je notorno da je iznošenje “neugodnih” osobnih podataka o Titu bilo dopušteno samo pripadnicima jugoslavenskoga komunističkoga vodstva, odnosno Titovim dugogodišnjim suradnicima. Dvadeset i peto poglavlje *Protestantska etika i duh komunizma* preneseno je iz njegove prethodno objavljene knjige *Staljinovi ubojice, Tito i Krleža*. Poglavlje je važno jer u njemu autor na temelju stihova *Komunističke internacionale* propituje motive ljudi koji su se pridružili komunističkomu pokretu, sramežljivo priznajući da je u tim stihovima “koji su nadahnjivali milijune” uočljiv “uzvišeni poziv na obračun”, a tradicionalne revolucionarne parole o jednakosti i bratstvu i ne mogu se jasnije uočiti (str. 264). To je važno jer otvara temu uzroka komunističkih zločina, pri čemu se oni – dosljedno toj logici – ne mogu tumačiti posljedicom pogrešnoga tumačenja komunističke ideologije.

U idućem poglavlju *Levitan* prenesen je tekst slovenskoga pisca Vitomila Zupana, koji je komunistički režim kritizirao zbog njegove pretjerane čednosti i konzervativnosti u odnosu na intimu pojedinca. Poglavlje dugoga naslova *Otac moderne Kine, Deng: Važno je da mačka lovi miševe* opisuje ekonomski rat Kine, a njegova je specifičnost u tom što je poglavlje autor sam napisao bez da je koristio svoj prethodno objavljeni tekst ili tuđi rad. Iduće poglavlje *Pad Berlinskog zida* članak je prethodno objavljen u tjedniku *Express*, koji uređuje sam autor, te je u njemu iznesen kratak prikaz funkcioniranja represivne vlasti DDR-a prema vlastitom stanovništvu. Posljednje poglavlje knjige *Savjest bivših komunista* predstavlja izvadak iz djela Isaaca Deutschera, te daje uvid u unutarnji svijet komunističkih disidenata.

Zaključno valja konstatirati da knjiga ni na koji način ne predstavlja doprinos razumijevanju kompleksne i višeslojne problematike komunističkoga pokreta, pa njezino objavljivanje treba kontekstualizirati u komercijalno motivirana očekivanja autora i nakladnika.

Vladimir Šumanović

Jasna Jeličić Radonić i Miroslav Katić, *Faros: osnivanje antičkog grada I.: U osvjet 2400. obljetnice utemeljenja*. Split: Književni krug, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, 2015, 233 str.

Knjiga *Faros: osnivanje antičkog grada I.* znanstvena je monografija proizšla iz dugogodišnjega sveobuhvatnoga istraživanja grčke naseobine Faros na istočnoj obali Jadrana. Autorica knjige Jasna Jeličić Radonić redovna je profesorica u trajnom zvanju na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Prethodno je radila na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu, gdje je držala niz kolegija iz antičke umjetnosti, a ranije je predavala i na Umjetničkoj akademiji Sveučilišta u Splitu. Svoju je karijeru započela radom u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture (danas Konzervatorski odjel Ministarstva kulture), gdje je vodila niz arheoloških istraživanja na području Dalmacije. Kroz višegodišnji rad na sveučilištima, profesorica je obrazovala niz studenta, bila mentoricna na završnim, diplomskim i doktorskim radovima. Dio tih radova vezan je i uz njezina istraživanja na Hvaru.

Autorica je započela arheološka istraživanja lokaliteta još 1979. godine, kada je prilikom konzervatorskih radova na crkvi sv. Ivana otkrila strukture grčkih zidova, nad čijim je ostacima podignuta ranokršćanska arhitektura. Nakon završetka započetih konzervatorskih radova, autorica je pristupila arheološkomu istraživanju susjedne parcele, tzv. Remetina vrta 1994. godine, kada joj se priključio suautor knjige Miroslav Katić. On se osobito bavio proučavanjem keramike te je 2001. godine i obranio magisterij s temom *Grčko-helenistička keramika Farosa*.

Otvaranjem sondi u Remetinu vrtu započinje desetogodišnje sustavno arheološko istraživanje. Uz otkup terena, provedena je konzervacija grčke arhitekture, dokumentacija i konzervacija pokretnoga arheološkoga materijala. Uz to, autori su sustavno publicirali niz znanstvenih radova u kojima se obrađuju pojedini nalazi.

Već godinu dana nakon otvaranja prvih sondi, autori su prezentirali javnosti dotadašnje nalaze i znanstvene spoznaje široj javnosti kroz postavljanje izložbe *Pharos – antički Stari grad* u Klovićevim dvorima u Zagrebu. Osim